

Kiskunsági Nemzeti Park

Forrás:

<http://www.foek.hu/zsibongo/termve/np/knp.htm>

A nemzeti park területei szinte Budapest határában kezdődnek, és a Duna menti síkságon, a Duna–Tisza közti síkvidéken, valamint az Alsó-Tiszavidéken található, míg legdélibb részei egészen a Bácskai-síkság északi peremvidékéig nyúlnak. Ez a bronzkor óta többé-kevésbé folyamatosan lakott táj a természet nagy tájformáló erőin túl magán viseli az emberi élet minden keservét és szépségét. Ezen erők harmóniája, ütközése formálta mai képét, és alakítja jelenleg is. Talán ebben rejlik az a felemelő érzés, az a varázs, ami az ide érkezőt az első pillanatban megragadja. A kiskunsági táj gazdag kulturális és néprajzi értékei, egyedülálló élővilága felejthetetlen emléket hagy az idelátogatóban.

A Duna menti részek a folyó eróziós és építő tevékenységének hatására jöttek létre. A folyóhoz közelebb eső, alacsonyabb rész szinte teljesen sík, a távolabbi, kissé magasabb területeket pedig a folyó hordalékkúpjai alakították. Ezekről a területekről az egykor hatalmasan áradó folyó vizei csak igen lassan vonultak vissza, kisebb-nagyobb belvizeket hagyva maguk mögött.

A középső területek homokhátságai átlagban harminc-negyven méterrel magasabbak, hordalékkúpjai az Ős-Duna pliocén kori maradványai (a mai Duna-völgyi-főcsatorna a Duna egykori medrét követi). Ezek után kezdődött meg a lösz- és homokhátságok kialakulása, amelyek a jellemző szélirány miatt általában északnyugat-délkelet irányúak. A zonalitásnak megfelelő erdősztyepp övezet a jégkorszak után alakult ki. A török utáni időben megindult nagyarányú legeltetés és erdőirtás hatására a fás területek nagysága visszaszorult, néhol ismét kialakultak futóhomokos területek. Az árvizek több száz négyzetkilométert változtattak minden évben "időszakos tengerré", de a buckák, homokhátak közötti mélyedésekben, kisebb nagyobb tavakat alkotva egész évben megmaradt a víz. A Kiskunság 19. században elkezdődött vízrendezése, majd a lecsapolás hatására a terület nagy része kiszáradt, sziket és homokot hagyva maga után. Így alakult ki homok, lösz, szik, és mészből gazdag szoloncsák talajon ez a mikroformákban rendkívül gazdag, csak távolról síknak tetsző táj.

A védett területek nagy részét szikesek, szikes és homokos rétek, futóhomok, borókások, homoki erdők, nádasok, turjánosok, láperdők alkotják. Az itt élő madárvilág gazdagsága nemzetközi viszonylatban is párját ritkítja. A területen kialakult tanyavilág – és az ehhez kapcsolódó tanyai életforma és pusztai gazdálkodás – pedig a szó szoros értelmében egyedülálló a világon.

A sokszínű táj egy-egy darabkáját az utolsó pillanatban sikerült megmenteni. A védett területeket ott alakítják ki, ahol az eredeti állapotok még viszonylag érintetlenül fellelhetők, ezért a nemzeti park folyamatosan növekvő számú – jelenleg kilenc – különálló területtel rendelkezik, amelyeket lakott régiók és mezőgazdasági területek választanak el egymástól.

1. Felső-kiskunsági szikes puszták (Területe 11 061 hektár. Egy része szabadon látogatható.)

A mintegy harminc kilométer hosszú és néhány kilométer széles észak-déli irányú terület Magyarország második legnagyobb szikes pusztája a Hortobágy után. Első ránézésre hasonlít is

ahhoz – a végtelenbe nyúló tájon itt is gyakran látható az Alföldön is mind ritkább délibáb. A mészben gazdag, szoloncsákos szikes azonban teljesen más, mint a Hortobágy mészszevény talaja, ezért növény- és állatvilága is jelentősen eltért attól. Jelenlegi képét a 19-20. századi vízrendezési munkák után nyerte el, amikor az egykor volt kis tavak, mocsarak eltűntek, és tovább növelték az amúgy is nagy kiterjedésű szikes puszták területét.

A pusztát a szikeseket jellemző kisléptékű domborzati elemek sokszínű együttessé varázsolják. A kisebb-nagyobb szikpadkák által körülvett vakszikfoltokon csak a sőtűrő, szívós, igénytelen növények élnek meg, amilyen a sziki útifű, a sóvirág, a bárányparéj. A sovány sziki legelőket veresnadrág csenkesz, sziki üröm, kamilla és pozsgás zsázsa alkotja. Az alacsonyabban fekvő nedves területeken sziki káka és zsióka él, a kis löszfoltokon törpe nőszirm és agárkosbor díszlik. Madárvilága gazdag és jellegzetes. Legértékesebb képviselői a kékvércse, a nagygoda, a széki lile, a szigorúan védett, fogyatkozó ugartyúk (panaszos hangját alkonyatkor repíti a pusztai szél), és a tűzok, aminek tollai helyenként ellepik a földet. Az Apaj melletti halastavakhoz tanösvény vezet, mellette kilátóhelyek vannak, amelyekről zavarás nélkül megfigyelhető a tavakon zsvajgó madársereg.

Ezen a tájon a mai napig életképes az évszázados hagyományokkal rendelkező legeltetési pusztai állattartás, aminek egyébként fontos szerepe van az ősgyep fenntartásában is. A pusztát járva gyakran találkozni ősi magyar állatfajták legelő csoportjaival: szürkemarhával, racka és cigája juhokkal, magyar félvér ménessel, mangalicakondákkal.

A terület néprajzi értékeit a pusztai legnagyobb településén, Kunszentmiklóson a Tájmuzeum mutatja be. A kiállítás a bronzkori kelta, szarmata leletektől, és az Árpád-kori emlékektől veszi sorra a Felsőkunság történetét, részletesen bemutatva a kunok 13. századi beáramlását. A terület nevezetes néprajzi emlékei a várostól két kilométerre lévő, az 1800-as évek hangulatát árasztó Nyakvágó csárda, és a felújított műemlék Selyem-tanya.

2. Kiskunsági szikes tavak (Területe 3905 hektár. Nem látogatható, de a kelemen-széki megfigyelőtoronyból belátható, azonban ehhez is engedély szükséges.)

A Szabadszállástól és Fülöpszállástól nyugatra található szikes tórendszer (Zab-szék, Kelemen-szék, Pipás-szék, Kisréti-tó) a Kiskunság legnagyobb összefüggő tórendszere. A tavakat a vízrendezés előtt a dunai árvizek éltették, ma már kizárólag a csapadék és a talajvíz adja vízutánpótlásukat. Az Európában egyedülálló, jellegzetes szikes tavak sótartalma nyáron feldúsul, a tavak nyár végére rendszeresen kiszáradnak. Ez a szélsőséges környezet páratlanul értékes vízi mikroflórát és -faunát hozott létre, amire a hasonlóképp értékes madárvilág, az ún. sziki fészkelő közösség alapul. Legértékesebb tagjai a gulipán, a gólyatöcs, a széki lile és a piros lábú cankó. A feltöltődő, szerves üledékben gazdagabb nádasokban nyárilúd, barna rétihéja és bölömbika költ. A tavak területét az őszi és a tavaszi madárvonulás idején tízezerszám lepik el a vonuló madarak.

3. Miklapusztai rétek (Területe 6241 hektár. Csak kíséreléssel látogatható.)

A Mikla, Akasztó és Szakmár községek által határolt, a Duna-völgyhöz tartozó térség felszínét az Ős-Duna alakította ki, ezért eltér a Homokhátságon kialakult szikesektől (itt nem ritka például a majd méteres szikpadka sem). A lefűződő mocsaras terület kiszáradt, és megindult a szikesedés. Az összefüggő meszes-szódás szikes mozaikos élőhelyeit elsősorban a szikes mocsarak, időszakosan vízzel borított sziki gyepközösségek, és száraz szikes puszták alkotják. A magas sótartalom miatt a növényvilág viszonylag szegény (bárányparéj, méz pázsit, pozsgás zsázsa, sóvirág stb.), madárvilága azonban jelentős és értékes: széki csér, nagygoda, széki lile, ugartyúk, tűzok, hamvas rétihéja, és kékvércse fészkelő területe a környék.

B4. Peszéradacsi rétek (Területe 5757 hektár. A kunadacsi turjános és a dámányadacsi rét csak kíséreléssel, a többi terület szabadon látogatható, és földutakon kényelmesen bejárható.)

A Duna menti síkság és a Homokhátság találkozásánál (nagyjából a mai Duna-völgyi főcsatorna vonalában) egykor egészen Baja magasságáig húzódó, összefüggő lápos, mocsaras tó-fűzér létezett – a régiiek ezt nevezték Turjánvidéknek. Ennek egyik utolsó összefüggő emléke a Kunbaracs, Kunadacs, Kunpeszér és Tatárszentgyörgy közötti, mintegy huszonöt kilométer hosszú terület. Az itt található változatos élőhelyek legértékesebb formái a nedves kaszálórétek, láprétek, mocsárrétek, lápok, és az ezek közé – elsősorban a terület déli részén – benyúló homokos területek, homoki erdők. A turjánvidék szépsége még a természet iránt kevésbé fogékony embert is csodálatra készíti. A kis területen egymásnak felelget a sokféle erdőtípus és a borókások. Az év minden szakában virágözönnel ékeskedő táj felejthetetlen élmény. Fennmaradásában jelentős szerepet játszik az extenzív mezőgazdaság: a rét-, legelő-, nád- és erdőgazdálkodás hagyományos formái.

A turjános növényritkaságok tárháza. Tavasztól majd tucatnyi veszélyeztetett orchideafaj nyílik a területen: vitézkosbor, pókbangó, légybangó, sömörös és ujjaskosbor, szarvasbangó. De él itt mocsári kardvirág és szibériai nőszirm is. Délebbre a nedves réteken kornis tárnics virít. A terület hullófaunája kiemelkedő jelentőségű: a rézsikló és az elevenszülő gyík mellett, a végveszélyben lévő parlagi vipera egyik utolsó menedéke is. Madárvilága szintén értékes, elég csak a túzokon, nagypólingon túl Magyarország két legszínesebb madarát, a szalakótát és a gyurgyalagot megemlíteni.

5. Fülöpházi buckavidék (Területe 1992 hektár. A tanösvényeken és a két turistaúton a terület bejárható.)

A Kecskemét közelében, Fülöpházától nyugatra található kis terület a nemzeti park egyik leglátogatottabb területe, mert itt kis helyen szinte valamennyi jellegzetes élőhely fellelhető. Az intenzív mezőgazdasági területekkel körbevett gyöngyszem nyugati oldalát homokvidék, keleti részeit szikes területek alkotják.

A nyugati homokbuckák egzotikumát a futóhomok, a még mindig mozgó buckák szél által alakított formái adják. Bár az intenzív legeltetés megszűntével mind több buckát hódít meg a homoki csenkeszes, árvalányhajas nyílt homokbuckagyep, még mindig megtalálni a futóhomokra oly jellemző felszíni formákat: széllyukak, szélbarázdák, garmadám, homokparabola, homokgerincek alkotják az erősen tagolt tájat. A gyepek által megkötött részek a szárazságtűrő naprózsa, homoki vértő, kékvirágú szamárkenyér, báránypirosító nyílik. A buckák közötti mélyedésekben nyáras-borókás társulás él. A homokot gazdag rovarvilág, színes hulló- (zöld-, homoki- és fürgegyík) és madárfauna (szalakóta, gyurgyalag, sárgarigó, búbosbanka) jellemzi.

A terület keleti részén egykor szikes tavak voltak (Szappan-szék, Szívós-szék, Kondor-szék), azonban az egykor akár méteres vízmélységű tavak a nyolcvanas évek végére a folyamatos, szinte sivatagi aszály miatt kiszáradtak, medrüket jelenleg fű borítja. Ennek ellenére környékükön még mindig rengeteg a madár. Ezen a területen található a nemzeti park Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontja is.

6. Orgoványi rétek és homokbuckák (Területe 3753 hektár. A Csíra-szék és a vasúti sínek melletti sáv szabadon látogatható, a többi rész csak kíséreléssel.)

Fülöpházától délre, Ágasegyháza és Orgovány között található ez a terület, amely a homokbuckás élőhelyeken túl, nedves réteket, nádasokat, és szikes gyepeket rejt. A szikesek, és homokbuckás részek a terület nyugati oldalán találhatóak. Ezek a buckák már nem vándorolnak, mint a Fülöpháza melletti rokonaik, megkötötte őket a gyepek, amelynek növényzeti összetétele átmenetet képez a fülöpházi és a bugaci gyepek között, ezért érdekes megfigyelésekre ad alkalmat. Jellegzetes növényei a homoki pimpó, a veronikafélék, a boróka, legfőbb kincse a ritka csikófark. Madárvilága is hasonló a fülöpházi buckákéhoz.

A keleti oldalon a nedves láprétek állapotát az időszakos vízállások határozzák meg. A kiszáradó, majd ismét víz alá kerülő terület élővilága alkalmazkodott a körülményekhez, és

olyan ritkaságok jellemzik, mint a lápi póc és az iszapban is túlélő réti csík. Legjellemzőbb madarai a búbos, a piros lábú cankó, és géme is szép számmal költenek a nádasokba. A terület ritkasága a bennszülött Metelka lepke.

7. Izsáki Kolon-tó (Területe 2962 hektár. Költési időben a terület nem látogatható, azon kívül is csak kíséreléssel, de a tó nyugati oldalán található 126 m magas Bikatorok nevű homokbuckáról jól belátható.)

A tizenötezer éves tó az Ős-Duna egyik, mintegy hét kilométer hosszú és három kilométer széles ágában alakult ki, majd lefűződött. Vízkészletét kizárólag a talajvíz és a csapadék biztosítja. A megtelepedett növényzet hatására a tó szervesanyag-tartalma fokozatosan növekedett, a tó feltöltődésnek indult, és megkezdődött a tőzegképződés. A jelenlegi Kolon-tó a tófejlődés késői, előregedő, elmocsarasodó fázisában van, amihez hozzájárultak a lecsapolási munkálatok is. Az utóbbi időben az aktív természetvédelem jegyében sikerült a tó vízszintjét stabilizálni. A területnek így is csak mintegy hat hektáros része nyílt vízfelület, amit északról sűrű, nagy kiterjedésű nádasok, délről lápos, zombékos területek, láperdők és láprétek vesznek körül.

A nemzeti park legnagyobb tavának növény- és állatvilága egyedülállóan gazdag. A nyílt vízfelületet tündérrózsa, és békaszőlő fedi, a nádasokban még megtalálható a ritka nádi csalán. A lápréteken kilenc orchideafaj, szibériai és korcs nőszirm nyílik. Az égerlápos erdők mellett Páhi közelében az egykori Duna menti tölgy-kőris-szil láperdők maradványai szegélyezik a területet.

A terület rendkívül gazdag madárvilága mellett – amit jól jellemez, hogy mind a kilenc Magyarországon költő gémfaj megtalálható itt –, a ritka lápi póc, a réti csík, és a mocsári teknős is menedéket talál a tó környéki lápban. Az emlősök közül vidra, menyét és törpeegér él a területen.

8. Bugac-Bócsa (Területe 11 488 hektár. A terület a tanösvényen és a turistaúton járható be, a többi része csak vezetéssel.)

Ha Kiskunság, akkor Bugac. A nemzeti park legnagyobb, és egyben leglátogatottabb, a nemzetközi turizmus által is célterületnek számító része Bugac. Ezért a pusztára érkező számtalan, és meglehetősen vegyes színvonalú turisztikai lehetőség fogadja. Mindezek mögött azonban tényleg valódi érték rejtőzik: a kis erdők, gémeskutak, tanyák által pöttyözött, változatos táj; a bugaci szikesek és homokos puszták, buckavonulatok, borókás-nyáras társulások gazdag növény- és állatvilága; a terület néprajzi emlékei, a máig élő külterjes gazdálkodás, és a tanyai életformát idéző bugaci tanyavilág emlékei.

A terület bócsai része egyelőre nem látogatható, mert az elmúlt rendszerben katonai gyakorlótérnek használták, és a helyreállítás akadozik. Pedig ezt a területet a homokos területek mellett szikes rétek, nedves mocsarak és kaszálók színesítik. Ráadásul 1993-ban egy hadgyakorlat során leégett a terület értékes ősbócsája.

A bugaci terület azonban így is rengeteg látnivalót tartogat. A buckás felszínek a terület majd háromnegyedét alkotják, a kétszáz méter hosszú, akár húsz méter magasságot is elérő, meredek oldalú homok-garmadáktól a kisebb szélbarázdákig. Ezek a buckák már nem mozognak, a felszínt megkötötte a nyílt homoki pusztagyep, amelynek legszebb tagjai a homoki kikerics, a piros madársisak, a homoki nőszirm, a tartós szegfű és a gyapjas csűdfű. Ez a terület a fűrészlábú szöcske egyetlen alföldi élőhelye. A buckák között kékperjés-serevényfüzesek emlékeztetnek az egykori nedvesebb időkre. A legféltettebb érték a bugaci Ősbócsa. Az Alföld egyetlen endemikus túlevelűje jól érzi magát a forró, meszes homokon.

A madárvilág legjellegzetesebb képviselői a szalakóta, a búbos banka, kék- és vörös vércse, sárgarigó, míg az emlősök közül az ürge, a máshol ritkán látható üregi nyúl, és a borz is gyakori. Az állatvilágnál meg kell említeni az ősi magyar házi állatfajtákat (szürkemarka, racka, cigája, szőke és fecskehasú mangalica), amelyek szélében-hosszában legelésznek a pusztán, és

közelről is megtekinthetők a nemzeti park bugaci bejáratánál. Egyébként itt kiállítás, és csárda is várja a látogatókat.

9. Tóserdő, a Szikrai és az Alpári rét (Területe 1038 hektár, nagy része szabadon látogatható.)

Ez a terület a nemzeti park legkisebb és mégis talán legsűrűbben látogatott része. A védett területet a Tisza két holtága, a tiszalpäri és a szikrai holtág (a Holt-Tisza és a Dög-Tisza), valamint a terület déli részén elterülő tiszalpäri rét alkotja.

A két holtágot (amelyek vízutánpótlását a természetvédelem zsiliprendszerrel megoldotta) a mai napig gyönyörű galériaerdők kísérik, megőrizve valamennyit a Tisza szabályozás előtti világából. A folyóhoz közelebb, az alacsonyabb térszíneket bokorfüzesek, fűz-nyár-éger puhafás ligetek alkotják, míg a magasabb területeket a tölgy-kőris-szil keményfás társulások uralják. Az erdészeti kezelést korlátozták, ezért a ligeterdők fái lábon halnak meg, előfordul, hogy csak a ligeti szőlő tartja meg őket. A feltöltődő holtágak medrében kolokán, tündérrózsa, békatutaj, békalilium és nyílfű tenyészik, a parton a ritka tiszaparti margitvirág nyílik. Az Alpári réten gémekek fészkelnek, és sok védett növényritkaság virít.

A terület a Tisza-parti tömegturizmus egyik kedvelt helye: Tóserdőn termálfürdő várja a vendégeket, a holtág egy részén szabadstrand működik, máshol horgászok ülnek a parton, vagy csónakázók lesik a madarakat. A galériaerdőkön jól kiépített turistautak vezetnek végig az érdeklődőt. A terület növény- és állatvilága megtanult együtt élni az emberrel, mert a magas látogatottság ellenére is gazdag, sokszínű, és egészséges.

A védett területtől délre, Tiszalpäri történelmileg is jelentős, hiszen Anonymus szerint 895-ben itt győzték le a magyarok a bolgár Zsolt fejedelmet. A Tisza menti települések szerkezetét máig megőrző falu mellett, a löszdombokon bronzkori földvár maradványait tárták fel a kutatók.